

Länsstyrelserna

Samlad regional bedömning av miljömålet Ingen övergödning 2023

Information om dokumentet

Detta är en digitalt tillgänglighetsanpassad webbversion av samlad regional bedömning av miljömålet Ingen övergödning 2023 som är daterat den 27 mars 2024.

Den samlade bedömningen är gjord av Länsstyrelsernas samverkansorgan RUS (Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet). Länens regionala uppföljning av miljömålen ligger till grund för den samlade bedömningen. Uppföljningen redovisas i sin helhet på RUS webbplats www.rus.se samt länkas från www.sverigesmiljomal.se.

Sammanfattning

Sjöar och vattendrag övergöds från bland annat jordbruk och avlopp. Klimatförändringarna kan innebära ändrade nederbördsmonster och större läckage av näringsämnen. Återställning av meandrande vattendrag och våtmarker som kan fungera som buffertar vid höga flöden är åtgärder som bör prioriteras.

Många goda åtgärder genomförs. Greppa näringen är fortsatt viktigt.

Kommunerna har kommit olika långt i inventering och tillsyn av enskilda avlopp.

Samarbete och samverkan pågår genom flera stora EU-projekt, eller samverkansprojekt med aktörer i länen. Åtgärdssamordnare gör stor nytta genom att ge råd om rätt åtgärd på rätt plats.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har slagit huvudet på spiken: Trots tillgång till både morötter (statsbidrag) och piskor (miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram för vatten) är åtgärdstakten på tok för låg för att nå målsättningarna för miljökvalitetsmålet Ingen övergödning.

Åtgärdsarbete för Ingen övergödning

De åtgärder som genomförs i flera eller många län är

- Rådgivning inom Greppa näringen
- Anläggande av våtmarker
- Framtagande av vattentjänstplaner
- Kommunerna tillsynar och prövar enskilda avlopp
- Anställt åtgärdssamordnare
- Gäddfabriker
- Reduktionsfiske'
- Musselodlingar i två län
- LEVA-samordnare (Lokalt Engagemang för Vatten) finns i Halland, Södermanland och Östergötland.
- Kommunerna inventarer enskilda avlopp.

Finansieringen har ofta varit LOVA-bidrag, eller bidrag till miljöinvesteringar inom strategiska planen. EU-projektet LIFE IP Rich waters nämns av många län liksom EU-projektet Baltic reed (2023-2026).

Nedan följer några exempel på ovanstående ur redovisningarna

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar, tillsammans med LRF (Lantbrukarnas Riksförbund), sedan år 2010 i projektet Greppa Näringen¹. Idag är drygt 300 lantbrukare medlemmar i projektet. Medlemmarna får genom kostnadsfri rådgivning kunskap om vad de kan göra för klimat och miljö på gårdsnivå. Greppa Näringens arbete fortsätter i länet då man ser ett resultat på förbättrade växtnäringsbalanser och mer balanserade foderstater hos den enskilde lantbrukaren. Greppa Näringen deltog med information på Länsstyrelsens lantbrukskväll i maj 2023, där drygt 100 lantbrukare deltog. Flera träffar med Greppa Näringens inriktning att minska miljö och klimatpåverkan anordnas löpande med aktuella ämnen.
- Länsstyrelsen Östergötland är med i ett internationellt EU-projekt "Baltic Reed" 2023-2026. Syftet är att avlägsna näringsämnen från övergödda vikar genom slätter av vassruggar och att främja nyttoanvändningen av vass.

¹ [Greppa näringen -Jordbruksverket, LRF, länsstyrelserna med flera \(greppa.nu\)](#)

- Länsstyrelsen i Södermanland deltar i ett länsöverskridande projekt, LIFE IP Rich Waters. Projektet startade tidigt under 2017 och innehåller delprojekt gällande övergödning från både externa källor och internbelastning av lagrade näringsämnen.²

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- I Halland arbetar sedan 2019 flera åtgärdssamordnare inom Lokalt Engagemang för Vatten (LEVA). Syfte: initiera åtgärder mot övergödning genom uppsökande verksamhet och stödja markägare i åtgärdsprojekt. Finansiering: ca 9,6 miljoner kr via LOVA för åren 2022–2025.
- Falkenbergs kommun planerar tillsammans med markägare att skapa fler kustnära våtmarker utifrån redan framtagna projektplan. Syfte: minska övergödning nära kusten genom att skapa våtmarker som fångar näringsläckage där stora jordbruksarealer finns. Finansiering: 666 000 kr via LONA. Pågår till och med 2024.
- Strängnäs kommuns lokala åtgärdssamordnare jobbar med att hitta och initiera rätt åtgärder på rätt plats vilket medför ökade möjligheter att berörda vattenförekomster kan uppnå god ekologisk status. Åtgärdssamordnaren finansieras delvis med LOVA-medel.
- I projektet "Återskapa Östersjöns livskraft" har Länsstyrelsen Västernorrland under året arbetat aktivt med olika naturvårdsåtgärder. Några av åtgärderna omfattar att anlägga så kallade gäddfabriker, dvs områden som är perfekta som föryngringsområden för kustlevande fisk så som abborre och gädda. Dessa kustnära grunda områden fungerar även som näringsfällor, dvs de kan fånga upp näringsämnen innan vattnet fortsätter ut i havet. På så sätt kan gäddfabriker även bidra till att en minskad mängd näringsämnen når havet.

Åtgärder inom näringslivet

- Länets lantbrukare har under 2023 haft åtaganden för skötsel av våtmarker (790 ha), skyddszoner (81,81 ha), och minskat kväveläckage – fånggrödor samt mellangrödor (2198+1923 ha) samt vårplöjning (6612 ha)³. (Kalmar län)
- Vattenbrukscentrum Ost och Ecopelag driver musselodlingar i St. Anna skärgård samt Bråviken, Östergötland. Musslorna

² [NVVF | Projekt | LIFE IP Rich Waters](#)

³ Oskar Eliasson, handläggare Lantbruksenheten, Länsstyrelsen Kalmar län

fungerar som små reningsverk och när musslorna skördas avlägsnas näring ur kustvattnet. (Östergötlands län)

Övriga åtgärder

- Mörrumsåns vattenråd har med stöd av LOVA anställt en åtgärdssamordnare på 3 år. Åtgärdssamordnaren kommer arbeta uppsökande för att initiera och stötta i arbetet med att få till rätt åtgärd på rätt plats, något som är viktigt då 46 av 137 vattenförekomster i avrinningsområdet inte når god status på grund av övergödningen. (Kronoberg)
- Föreningen Lången har påbörjat ett fullskaligt reduktionsfiske av sjön Långens mellersta och norra del i Örebro kommun. Syftet är dels att föra ut näringsämnen från sjön, men framförallt att förändra fisksamhället så att fosforläckaget från sjöns bottensediment minskar, dvs minska ”internbelastningen”. Effekten förväntas bli en klarare sjö med färre algblomningar, minskad näringstransport nedströms och bättre bad- och friluftsmöjligheter. Projektet är flerårigt och finansieras genom LOVA-bidrag, kommunalt stöd och föreningens egna medel.

Tillstånd och målbedömning för Ingen övergödning 2023

Inga ändringar i länens bedömningar har gjorts sedan 2022.

Havs- och vattenmyndigheten bedömde i FU 22 att målet inte nås (nej) samt att utvecklingen i miljön är neutral. De län som gör en annan bedömning av trenden är Jönköping och Västra Götaland där trenden är positiv samt Uppsala som bedömer att trenden är negativ. Fyra län bedömer att trenden är oklar: Gotland, Halland, Jämtland samt Västmanland.

Hallands län redovisar samma text som 2022, både för åtgärder och tillståndet.

Kunskapsluckor, målkonflikter med mera

Det har lyfts behov från en av kommunerna att reflektera över fiskodlingar i öppen kasse jämfört med utsläpp från till exempel reningsverk. Utsläppen från större kassodlingar till sjöar i länet

varierar mellan 1,5-12,6 ton fosfor.⁴ Den totala belastningen (bruttobelastningen) av fosfor från reningsverk och enskilda avlopp i Ångermanälvens avrinningsområde ca 3,8 ton fosfor och 17,4 ton fosfor från fiskodling. För Indalsälvens avrinningsområde är motsvarande belastning från reningsverk och enskilda avlopp 5,1 ton fosfor och 3,6 ton fosfor från fiskodling.⁵ (Jämtland)

Det pågår forskning som visar på minskande fosforhalter i boreala sjöar (som forskningen indikerar bland annat kan vara en följd av klimatförändringar.^{6 7} Det framförs även att tillförsel av näringsämnen istället skulle vara en miljönytta.⁸ Länsstyrelsen Jämtlands län vill därför lyfta behov av vägledning till tillsynsmyndigheter hur miljömålet *Ingen övergödning*, miljö kvalitetsnormerna för vatten samt minskande fosforhalter i boreala sjöar ska vägas mot varandra. Forskning har visat att påverkan på födovävarna i fjällkedjan på grund av minskningen av näringsämnen var mindre än förväntat.⁹ Det finns därför behov av liknande forskning i vattenmagasin och biologiska effekter av om näringsämnen tillförs eller inte.

Förslaget till nya avloppsdirektivet visar att det kan komma att ställas högre krav på avancerad reningsteknik i våra reningsverk, utan möjlighet till anpassningar utifrån lokala förutsättningar. Det kan komma begränsningar i möjlighet att använda några av de befintliga anläggningar som idag är utformade som dammar med mycket låg energianvändning. Mer avancerad reningsteknik är samtidigt mer energikrävande, vilket också går emot visionen om energieffektivisering i samhället.

Det finns också behov av utbildning och stöd inom vatten- och avloppsrening, till exempel till kommunala nämnder och branschen om deras roll och ansvar samt för att säkra kompetens. Det finns

⁴ SMHI, Vattenwebb, Modelldata per område (2023-10-23) <https://vattenwebb.smhi.se/modelarea/>

⁵ SMHI, Vattenwebb, Modelldata per område (2023-10-23) <https://vattenwebb.smhi.se/modelarea/>

⁶ Huser, B. J., Futter, M. N., Wang, R., Fölster, J. (2018) Persistent and widespread long-term phosphorus declines in Boreal lakes in Sweden, *Science of the Total Environment* 613–614: 240–249.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969717324105>

⁷ Nilsson, J. (2022) Climate-induced ecological change in subarctic lakes - Evidence from biological archives, long-term monitoring, and contemporary field studies. <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=118402>

⁸ Kiessling, A., Futter, M (2023) Fiskodling i norr en livsmedelsproduktion med miljöpotential. <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=122355>

⁹ Nilsson, J. (2022) Climate-induced ecological change in subarctic lakes - Evidence from biological archives, long-term monitoring, and contemporary field studies. <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=118402>

också behov av stöd till projekt att jobba med hållbar vatten- och avloppsförsörjning för att långsiktigt minska påverkan från utsläpp p.g.a. dåliga ledningsnät eller kapacitetsbrist.

Utökade LOVA-medel och höjd bidragsandel har ökat intresset för åtgärdsarbetet i länet. Satsningar på åtgärdssamordning är fortsatt viktiga. I länet skulle kommunala åtgärdssamordnare öka förutsättningarna för ett strategiskt och kostnadseffektivt åtgärdsarbete då många mindre kommuner ofta saknar tid, kompetens och resurser för att kunna driva nödvändiga projekt. Full LOVA-finansiering av dyrare faktiska åtgärder eller möjlighet att kombinera olika statliga bidrag skulle också öka genomförbarheten av projekt som drivs av sökanden med begränsad möjlighet till delfinansiering (exempelvis mindre kommuner, ideella föreningar).
Dalarna.

Behov av nya eller förändrade styrmedel eller nationella insatser

Det behöver pekas ut vilken statlig myndighet som ska tillsynsvägleda i arbetet med Vattentjänstplaner.

Det behöver fastställas vilka konsekvenser det blir om en kommun inte uppdaterar sin vattentjänstplan enligt Lagen om allmänna vattentjänster.

Det behövs åtgärdssamordnare på kommunnivå eller per huvudavrinningsområde för att åtgärdstakten¹⁰ ska öka.

Det är viktigt att de stöd som finns för övergödningsåtgärder har långsiktighet i sin finansiering då åtgärderna många gånger är komplexa och projekten tar flera år.

En förenkling av lagstiftningen kopplat till markavvattningsföretag hade underlättat anläggandet av våtmarker.

Att inte bruka mark ända fram till vatten är viktigt för att minska det diffusa näringsläckaget. Ekonomiska stödformer behöver tas fram inom lantbrukssektorn så att fler kantzoner i övergödningspåverkade områden även i inlandslän som Kronobergs län kan sparas obrukat.

¹⁰ Åtgärdssamordnare föreslås i den statliga utredningen Stärkt lokalt åtgärdsarbete – att nå målet ingen övergödning (SOU 2020:10). [Utredningen på regeringens webbplats.](#)

Behov av vägledning vid tillsyn och provning för bedömning av tillförsel av fosfor till näringsfattiga vatten.